

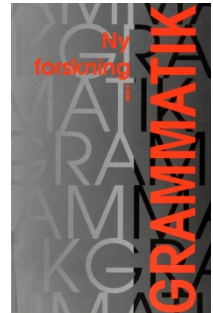
Ny Forskning i Grammatik

Titel: Sætningsadverbialer i ledsætninger som forgrundssignal

Forfatter: Tanya Karoli Christensen og Torben Juel Jensen

Kilde: Ny Forskning i Grammatik 21, 2014, s. 37-54

URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/nfg/issue/archive>

© Forfatterne og Institut for Sprog og Kommunikation, Syddansk Universitet, 2014

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Ny Forskning i Grammatik (1993-2012) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Sætningsadverbialer i ledsætninger som forgrundssignal

Tanya Karoli Christensen og Torben Juel Jensen

1. Indledning

Der har i de senere år i den internationale forskning været stor fokus på “main clause phenomena” (MCP), dvs. syntaktiske fænomener som normalt forbindes med helsætninger, men som i visse tilfælde forekommer i ledsætninger (fx Heycock 2007; Aelbrecht, Haegeman & Nye 2012). Et af disse fænomener er forekomsten af “hovedsætningsordstilling” i visse typer af ledsætninger, som har været genstand for en række, dog primært introspektionsbaserede, studier af de fastlandskandinaviske sprog (Vikner 1995; Wiklund m.fl. 2009; Heycock, Sorace & Hansen 2010; Bentzen 2010; Heycock m.fl. 2011).

Placeringen af sætningsadverbialer (inkl. negationer) i forhold til det finitte verbal er i mange tilfælde det eneste signal for om der er tale om det såkaldte hovedsætnings- eller bisætningsskema (Diderichsen 1974: 184 ff.) – som i *Grammatik over det Danske sprog (GDS)* kaldes henholdsvis det “deklarative” og det “neutrale” sætningsmønster (Hansen & Heltoft 2011)¹:

- (1a) Det er også en af grundene til at vi tør næsten ikke flytte
(V>Adv: deklarativt mønster)
- (1b) Det er også en af grundene til at vi næsten ikke tør flytte
(Adv>V: neutralt mønster)

Ud over placeringen af sætningsadverbialer henholdsvis før og efter det finitte verbal adskiller de to ledstillingsmønstre sig fra hinanden ved at det deklarativ mønster har et fundamentfelt, hvor alle andre led end det finitte

¹ I betegnelserne ligger at det deklarativ sætningsmønster betragtes som udtryk for “deklarativ modus” og ses i forbindelse med hævdelser, påstande og konstateringer. I ledsætninger koder ledstillingen “konstativ potentiale”. Det neutrale mønster er derimod netop neutralt, eller umarkeret, (i ledsætninger) og er dermed muligt i alle kontekster (Hansen & Heltoft 2011: s. 1677 ff.).

verbal samt visse sætningsadverbialer kan placeres, mens det neutrale mønster altid indledes med subjektet. I denne artikel vil vi alene se på placeringen af sætningsadverbialer, og vi betegner derfor de to ledstillinger som henholdsvis $V > Adv$ og $Adv > V$.²

Som det fremgår af eksempel (1a-b), er der i moderne dansk variation mht. ledstilling i ledsætninger, hvilket i sig selv gør de traditionelle betegnelser problematiske.

Det er en udbredt hypotese at MCP, herunder altså $V > Adv$, fungerer som signal for at ytringens vigtigste information skal findes i ledsætningen – omtalt i form af begreber som assertivitet, emfase, *main point of utterance* og primær information (Hooper & Thompson 1973; Boye & Harder 2007; Julien 2007; Simons 2007; Wiklund m.fl. 2009; Christensen & Heltoft 2010). Det vælger vi her at omtale som et **forgrundssignal**. Vi har andetsteds afrapporteret hovedresultaterne af en større, kvantitativ undersøgelse der tester denne hypotese i forhold til nominale ledsætninger (Jensen & Christensen 2013). Vi fandt her generelt væsentligt mere $V > Adv$ end man kunne forvente i forhold til studier der anvender andre metoder og datatyper (jf. Vikner 1995; Julien 2007; Wiklund m.fl. 2009). Alle typer af nominale ledsætninger udviser variation mht. ledstilling, men i det store og hele understøtter resultaterne hypotesen om $V > Adv$ i ledsætninger som et forgrundssignal: $V > Adv$ er langt mere hyppig i ledsætninger der repræsenterer direkte tale eller tanke, og i ledsætninger der på anden måde tydeligt er indholdsmæssigt primære set i forhold til deres matrixsætninger, end i andre typer af ledsætninger. Samtidig forekommer ledsætninger styret af faktive prædikater kun sjældent med $V > Adv$ -ledstilling, hvilket er forventeligt eftersom indholdet af ledsætningen her præsupponeres og derfor oftest vil udgøre baggrundsinformation. En tredje understøttelse af hypotesen ses i forbindelse med placeringen af ledsætningen i dens matrixsætning: Ledsætninger der er placeret i matrixsætningens fundamentfelt – en placering der normalt indikerer at det pågældende led ikke udgør remaet men temaet i ytringen – er mindre disponeret for $V > Adv$ -ledstilling end ledsætninger der er placeret finalt i matrixsætningen.

2 Metodisk skyldes det at det ikke er muligt at afgøre om en såkaldt "subjekt-initial" ledsætning uden sætningsadverbial følger det ene eller det andet mønster: $Konj > Subj > V$ kan være det deklarative skema med subjektet i fundamentfeltet eller det neutrale skema (jf. Jensen & Christensen 2013).

I denne artikel vil vi se på de samme data igen, men denne gang fokusere på den rolle sætningsadverbialer kan spille mht. at forklare ledstillingsvariationen, både rent positionelt som tegn for enten det ene eller det andet sætningsmønster og leksikalsk i forhold til det enkelte sætningsadverbials betydning. Tidligere studier har typisk valgt placeringen af et specifikt adverbial (oftest negationen) som kriterium for at bestemme ledstillingen, men i den ovennævnte undersøgelse inkluderede vi alle kendte danske sætningsadverbialer. Det gør det muligt at sammenligne de forskellige adverbialer mht. deres disposition for at forekomme i ledsætninger med V>Adv-ledstilling. Det viste sig at typen af sætningsadverbial er blandt de vigtigste faktorer i forhold til at forklare variationen, kun overgået af underordningskonjunktionen (nul vs. *at* vs. *om/hv*-ord) og typen af prædikat i matrixsætningen (Jensen & Christensen 2013). Særlig vigtigt er skellet mellem “dialogiske” sætningsadverbialer over for andre typer, hvor de førstnævnte er langt mest disponerede for V>Adv-ledstilling – i overensstemmelse med tidligere fremsatte beskrivelser af sådanne adverbialer som havende en forgrundseffekt på ledsætningen i sig selv (Christensen 2007: 169).

1.1. Kategorisering af adverbialer

Der er bred enighed om at den meget heterogene ordklasse adverbier kan underopdeles i flere funktionelt og formelt adskilte kategorier. Både generative og funktionalistiske analyser opererer med en hierarkisk ordning af adverbialer (jf. sætningens lagdeling, se fx Hansen & Heltoft 2011: 1037), hvor de lavere lag relaterer sig til sætningskernen (fx mådesadverbier), mellemniveauet til propositionens sandhedsværdi og de øvre lag til illokutionær værdi eller synspunkt (Hengeveld 1997; Cinque 1999; Ernst 2002). Flere forfattere peger på at denne hierarkiske orden afspejles ikonisk i sætningens linearitet således at adverbialer fra de øvre lag er placeret til venstre for adverbialer fra lavere lag; jf. eksempel (2) fra Hengeveld (1997: 134):

- (2) Finally, your mother honestly probably has been slandering terribly again

I forhold til denne artikels emne er kun sætningsadverbialer relevante. Disse inkluderer adverbialer der udtrykker epistemicitet (igen relateret til sandhedsværdi; fx *måske*, *helt sikkert*), evaluering (*desværre*, *hellere*) og placering af ytringen i diskursen (dvs. tekstuel eller kohæsiv funktion; fx *så*, *alligevel*, *også*).

I modsætning til engelsk har dansk en kategori af typisk monosyllabiske og semantisk meget abstrakte sætningsadverbier kaldet modal-, diskurs- eller dialogpartikler, såsom *jo*, *da*, *vel* og *vist* (Davidsen-Nielsen 1996; Krylova 2005; Hansen & Heltoft 2011). I dansk grammatik betragtes de som del af de allerøverste sætningslag, og beskrives som interaktionelle eller dialogiske i den forstand at de specificerer hvordan taleren opfatter ytringens indhold i relation til synspunkter som fremgår eksplicit eller implicit af konteksten (Therkelsen 2004; Hansen & Heltoft 2011). Disse partikler er endnu mere topologisk begrænsede end de øvrige sætningsadverbialer idet de ikke kan forekomme i fundamentfeltet – ligesom negationen *ikke*, der også indgår i denne undersøgelse.

2. Datamateriale og metode

Vores datamateriale er et delkorpus af det store DGCSS-korpus (Gregersen 2009; www.dgcss.hum.ku.dk), og omfatter godt 1½ million ord i form af udskrivne, sociolingvistiske interview med i alt 91 informanter, ligeligt fordelt mht. køn og socialklasse; jf. tabel 1.³

	Generation 1	Generation 2	Generation 3
	født 1942-63	født 1964-74	født 1989-92
København (optaget i 1987-89 og 2005-07)	24	18	-
Vinderup (optaget i 2006-07)	-	19	30

Tabel 1: Informanter i undersøgelsen

I dette datamateriale blev alle ledsætninger indeholdende et sætningsadverbial kodet såvel for ledstilling som for en række syntaktiske og semantiske faktorer som fremgår af tabel 2 (vi henviser til Jensen & Christensen 2013 for en detaljeret beskrivelse af de enkelte faktorer og diskussion af undersøgelsens metode). Alle faktorer er mere eller mindre direkte relateret til hypotesen om V>Adv som forgrundssignal. For eksempel blev matrixsætningernes prædikater inddelt stort set efter de kategorier der opstilles i Hooper & Thompson (1973) for at kunne holde resultaterne op mod påstande der er fremført om MCP generelt. Det gælder fx muligheden for V>Adv under faktive prædikater idet

3 To af informanterne producerer ingen ledsætninger af de typer som indgår i de resultater der præsenteres i denne artikel.

de antages at præsupponere eller “baggrunde” deres komplementer, hvilket leder til den forventning at V>Adv aldrig eller sjældent forekommer under sådanne prædikater (Kiparsky & Kiparsky 1971; Cristofaro 2003).

Type af matrixsætningsprædikat MATRIXPRETYPE	COM (kommunikativt, jf. Hooper & Thompson (H&T) Class A) COG (kognitivt, jf. H&T Class B) FACTIVE (H&T Class D) SEMIFACTIVE (H&T Class E) CAUSATIVE OTHER
Sætningsadverbialer i matrixsætning MATRIXADVTYPE	MODALP (modalpartikel) SWEARING (bandeord) EPISTIVAL (epistemisk/evaluativt adverbial) TEXTUAL (kohæsivt/argumentativt adverbial) NEGATION 0 (intet sætningsadverbial)
Sætningsadverbial i ledsætning ADVTYPE*:	MODALP (modalpartikel) SWEARING (bandeord) EPISTIVAL (epistemisk/evaluativt adverbial) TEXTUAL (kohæsivt/argumentativt adverbial) NEGATION
MULTIADV	NO (ikke multiadverbial, dvs. kun ét adverbial) YES (multiadverbial, dvs. mere end ét adverbial)
Type af underordningskonjunktion SUBORDINATOR	AT (konjunktionen <i>at</i>) HV/OM (<i>hv</i> -ord eller <i>om</i>) ZERO (ingen underordningskonjunktion)
Ledsætningens position POSITION	INITIAL (før matrixsætningen) FINAL (efter matrixsætningen, dvs. sætningsfinalt)

Tabel 2: Analyseapparat, jf. Jensen & Christensen (2013) for en detaljeret beskrivelse af de enkelte kategorier.

* I sætninger med mere end ét sætningsadverbial refererer typen til det **første** sætningsadverbial i sætningen. Ledsætningerne indeholder kun sjældent (i mindre end 2 % af tilfældene) mere end to sætningsadverbialer, og i 84 % af tilfældene kun ét.

Datamaterialet omfatter 3464 nominale ledsætninger med sætningsadverbialer. Her er dog fraregnet ledsætninger med foranstillet adverbial (Adv S V-ordstilling), sætningsknuder samt ledsætninger hvor sætningsadverbialet er placeret finalt i det der i GDS benævnes “interjektionalposition til højre” (Hansen & Heltoft 2011: 1621 ff.). Dette skyldes for de to sidste tilfældes vedkommende at sætningsadverbialet her ikke bidrager til at adskille de to ledstillingsmønstre. De foranstillede adverbialer indikerer derimod at der er tale om neutralt sætningsmønster, men da distributionen af foranstillet adverbial sandsynligvis adskiller sig fra Adv>V, og førstnævnte i øvrigt er uhyre sjældent forekommende i nominale ledsætninger (der er kun i alt 30 forekomster i datamaterialet), har vi valgt at udelade denne ledstilling fra undersøgelsen.

Det er vigtigt at bemærke at ledstillingsmønstrer i størstedelen af de ledsætninger der forekommer i materialet, ikke kan afgøres enten fordi ledsætningen ikke indeholder noget sætningsadverbial, eller (langt sjældnere) fordi det er placeret på en måde som gør at det ikke skelner mellem de to ledstillinger, og subjektet samtidig er placeret på førstepladsen. En tidligere undersøgelse af en mindre del af DGCSS-korpuset har vist at kun 20 % af ledsætningerne indeholder et (ikke-finalt placeret) sætningsadverbial, og at det i det hele taget kun er muligt at afgøre entydigt i 25 % af tilfældene om en ledsætning følger det deklarative eller det neutrale sætningsmønster (Jensen 2011). Mere om dette i diskussionen i afsnit 4.

De 3464 forekomster er yderligere blevet reduceret idet vi i de analyser der præsenteres i denne artikel, også har udeladt to hyppigt forekommende typer af ledsætninger fordi det kan diskuteres om de udgør egentlige ledsætninger. Det drejer sig dels om direkte citater, hvor V>Adv-ordstillingen ligesom pronominer og tempusformer kan betragtes som overtaget fra den citerede diskurs, jf. eksempel (3), dels om ledsætninger med matrixsætninger af den type som er blevet kaldt “epistemiske fraser” eller “fragmenter” (Thompson & Mulac 1991; Thompson 2002), og som er kendetegnet ved at modificere indholdet i ledsætningen snarere end at bidrage med egentligt propositionelt indhold (Boye & Harder 2007), jf. eksempel (4). Begge forekommer altovervejende med V>Adv-ledstilling (Jensen & Christensen 2013).

(3) så sagde han nå jamen det kan du godt blive

(4) det tror jeg nok at øh den egentlig har har præget mig

Af den resterende del af de nominale ledsætninger (1979 stk.) har 45 % V>Adv-ledstilling, og dette er således den egentligt variable kontekst. I denne del af datamaterialet har vi analyseret effekten af de forskellige sproglige såvel som ikke-sproglige variable vha. *mixed effects models*, som er en form for multipel logistisk regression der ud over faste faktorer (*fixed effects*) inddrager tilfældige faktorer (*random effects*). I multipel logistisk regression ligger at alle de inddragne faktorer vurderes samtidig, og at der derfor kontrolleres for alle de øvrige faktorer når effekten af en enkelt faktor evalueres mht. dens indflydelse på den afhængige variabel, i dette tilfælde V>Adv- vs. Adv>V-ledstilling. En “tilfældig” faktor adskiller sig fra en “fast” faktor ved at de muligheder variabelen kan variere imellem, i førstnævnte type af faktor må betragtes som stikprøver taget fra en større population. Mest åbenlyst gælder dette for den faktor der

udgøres af talerindivider: Talerne er i udgangspunktet udvalgt tilfældigt fra en større population af individer i henholdsvis Vinderup og København og på en måde så de gerne skulle være repræsentative; men hvis man skulle replicere undersøgelsen, ville man være nødt til at vælge andre talere. Samtidig forventer man at talere har individuelle tilbøjeligheder som ikke forudsiges af de sociale og sproglige faktorer der er inddraget i undersøgelsen, og en mixed model-analyse tager højde for sådanne idiosynkratiske tendenser til enten at anvende mere eller mindre V>Adv-ledstilling end det forventede ved at tildele hver taler et individuelt basisgennemsnit (kaldet et “random intercept”) i forhold til den afhængige variabel (Baayen 2008; Tagliamonte & Baayen 2012). Også det specifikke sætningsadverbial blev behandlet som en tilfældig faktor, her for at tage højde for at fx *jo* i sig selv kan tænkes at have en tendens til at forekomme i forbindelse med V>Adv-ledstilling som afviger fra det man kunne forvente ud fra at der er tale om en modalpartikel, og ud fra de kontekster dette adverbial forekommer i (som dette er operationaliseret i undersøgelsen i form af de øvrige sproglige faktorer).

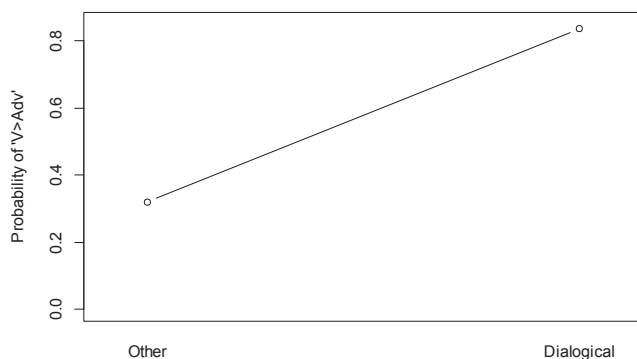
De seks sproglige faktorer der er beskrevet i tabel 2, og deres potentielle interaktioner, blev tilføjet modellen som faste faktorer, mens den individuelle taler (PARTICIPANT) samt det specifikke sætningsadverbial (FULLADVERBIAL) blev tilføjet som tilfældige faktorer. I de tilfælde hvor flere adverbialer forekommer i samme ledsætning, bliver hver specifik sekvens af adverbialer regnet som ét adverbial (dvs. at *ikke, jo ikke* og *jo ikke lige* bliver behandlet som tre forskellige adverbialer i forbindelse med faktoren FULLADVERBIAL). De ikke-sproglige faktorer, talers fødeår, køn, socialklasse samt optagested og tidspunkt, viste sig ikke at være vigtige mht. at forklare ledstillingsvariationen og vil derfor ikke blive behandlet yderligere i denne artikel.

3. Resultater

Den model der bedst beskriver ledstillingsvariationen i datamaterialet, indeholder faktorerne ADVTYPE, POSITION, MATRIXPREDTYPE og MATRIXADVTYPE (jf. tabel 2). Modellen kan ses i appendikset; vi henviser læseren til Jensen & Christensen (2013) mht. diskussion af de tre sidstnævnte faktorerers effekt.⁴

4 Faktoren SUBORDINATOR er også meget vigtig mht. at forklare variationen, men den kan ikke inkluderes i den samme model som faktoren MATRIXPREDTYPE fordi de to faktorer er korrelerede med hinanden: Ledsætninger indledt med *om* eller *hv*-ord forekommer ikke under faktive og kausative matrixprædikater.

En indledende analyse af effekten af adverbialer i ledsætningen (ADVTYPE) viste at en binær opdeling i “dialogiske” (DIALOGIC; dvs. modalpartikler og bandeord) vs. “ikke-dialogiske” (OTHER; dvs. epistemisk/evaluative og kohæusive/argumentative adverbialer samt negationer) resulterede i en lige så god model som den oprindelige femdeling vist i tabel 2, hvorfor den simple opdeling blev valgt. Figur 1 viser effekten af adverbialer i ledsætningen, dvs. effekten af denne faktor under forudsætning af at de øvrige faktorer i modellen holdes konstant.

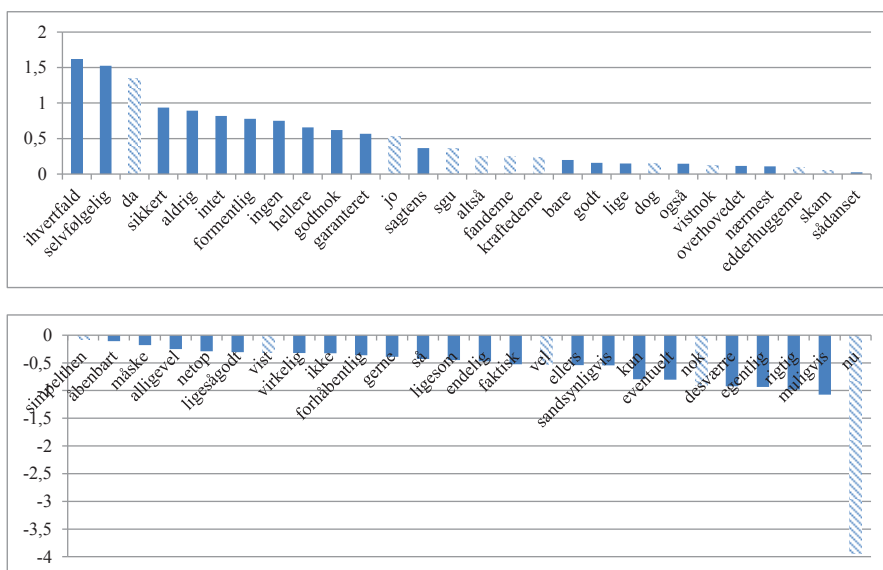

Figur 1: Effekten af Adv Type. De forudsagte sandsynligheder forudsætter at de øvrige faktorer holdes på deres default-niveauer som er MATRIXPREDTYPE=OTHER, POSITION=FINAL, MATRIXADVTYPE=0.

Vores fortolkning af denne effekt er at modalpartikler og bandeord i sig selv fungerer som forgrundssignaler, og at dette forklarer associeringen mellem sådanne adverbialer og V>Adv-ledstilling. Den overordnede effekt af dialogiske versus ikke-dialogiske adverbialer kan ses som en afspejling af sætningens lagdeling på den måde at dialogiske adverbialer så at sige transcenderer sætningen og signalerer taler-modtager-relationer – som alt andet lige vil være meget væsentlige for samtaledeltagerne. En anden mulighed er at sådanne adverbialer blot kongruerer med en ledsætning som allerede er forgrundet på anden vis, herunder med V>Adv-ledstilling.

Ud over kategoriseringen af sætningsadverbialerne i dialogiske versus ikke-dialogiske blev de specifikke sætningsadverbialer der forekom i ledsætningerne, som nævnt også tilføjet modellen som en tilfældig faktor (*random effect*). Det betyder at modellen også indeholder justeringer foretaget for at tage højde for den individuelle tendens til at optræde i V>Adv-ledstilling for hver af de 168 forskellige specifikke tekststrengene der fungerer som sætningsadverbialer

i datamaterialet (herunder kombinationer af flere adverbialer). Disse *random intercepts* vises i Figur 2, hvor der for overskuelighedens skyld kun er medtaget adverbialer der optræder alene (dvs. ikke i kombination med andre sætningsadverbialer). Værdier omkring 0 viser at det pågældende adverbial opfører sig som det kunne forventes ud fra de øvrige faktorer der er inddraget i modellen. Høje positive værdier betyder at adverbialet har en højere tendens til at forekomme i sætninger med V>Adv-ledstilling end forventet, mens negative værdier omvendt viser en lavere tendens end forventet.

Figur 2: Random intercepts for simplex-adverbialer (vist som log odds). Skraverede kolonner indikerer at de pågældende adverbialer er kategoriseret som dialogiske (dvs. modalpartikler eller bandeord).

Forskellen mellem adverbialerne med den højeste og laveste tendens til V>Adv-ledstilling, henholdsvis *ihvertfald* og *nu*, er meget stor, 5,56 log odds. Det betyder at deres tendens til at forekomme V>Adv-ledstilling er meget forskellig også når der tages højde for effekten af de sproglige kontekster de forekommer i, og for talernes individuelle tilbøjeligheder til at anvende V>Adv-ledstilling (hvilket sikres ved også at lade PARTICIPANT indgå som “tilfældig faktor”).

I de følgende afsnit vil vi se nærmere på begge disse adverbialer i de kontekster hvori de forekommer, fordi de ved at repræsentere ekstreme positioner i model-

len kan informere os både om det rimelige i at kategorisere dem som dialogisk/ikke-dialogisk og om den måde deres leksikalske indhold i øvrigt influerer på den ledsætning de forekommer i. Men først vil vi give et par eksempler på brugen af et af de hyppigste eksempler på et dialogisk adverbial, nemlig *jo*.

3.1. Kontekstuel analyse 1. Jo

Jo er det hyppigst forekommende dialogiske adverbial i datamaterialet og det tredjehyppigste sætningsadverbial i det hele taget. Det forekommer i mere end 6 % af ledsætningerne og under alle typer af matrixsætningsprædikater. I GDS kategoriseres *jo* som en “fatisk partikel” idet det udtrykker forventninger om tilhørerens reaktion i forhold til den ytring det forekommer i, parafraseret som *Jeg forventer at du ikke vil modsige denne ytring* (Hansen & Heltoft 2011: 1091); jf. eksempel (5).

- (5) det værste af det hele er at du har jo ikke nogen ferie når du skal til eksamen eller noget

Eksempel (5) er en variant af de såkaldte identitetsprædikativer (Hansen & Heltoft 2011: 890 ff.) hvor subjektet *det værste af det hele* fremstilles som en kategori med ét medlem, nemlig det at man ikke har ferie når man skal (læse) til eksamen. Der er således ikke tale om præsupposition, ligesom *jo* heller ikke markerer forudsat eller kendt viden i denne kontekst (jf. også Therkelsen 2004). Tværtimod må oplysningen om den manglende ferie anses for at være hovedpointen med ytringen.

Sætninger hvor sætningsadverbialet udgøres af *jo*, har V>Adv-ledstilling i 93% af tilfældene, hvilket kan forklares ved at *jo* som beskrevet ovenfor har en tydelig dialogisk funktion. Man kunne derfor forledes til at tro at *jo* fremkalder læsning som forgrund helt generelt, også i ledsætninger med ledstillingen Adv>V, som er den umarkerede ledstilling. Det lader imidlertid ikke til at være tilfældet, for vi finder i hvert fald nogle tydelige eksempler på baggrundslæsning af Adv>V-ledsætninger med *jo* i vores materiale. Se fx (6) hvor informanten netop har fortalt hvordan hun begyndte at pjække fra skole efter at lærerinden havde slået hende for at skrive med venstre hånd (!):

- (6) pludselig gik det op for min mor at øh jeg jo altså ikke gik i skole

I andre tilfælde er Adv>V-ledsætninger med *jo* forgrundsinformation, ligesom ved V>Adv, så der er ikke nogen entydig sammenhæng mellem tilstedeværelsen af *jo* og informationsmæssig status. Foreløbig må vi nøjes med at konstatere at der er en stærk korrelation mellem *jo* og V>Adv som kunne tyde på at den dialogiske partikel *jo* bidrager til tolkningen som forgrund ud over hvad dens position alene berettiger til.

3.2. Kontekstuel analyse II. I hvert fald.

Sætninger hvor sætningsadverbialet udgøres af *i hvert fald*, har V>Adv-ledstilling i 91 % af tilfældene, og som det fremgår af Figur 2, har de hermed en tendens til V>Adv-ledstilling der ligger væsentligt højere end hvad der kan forklares ud fra de øvrige faktorer der indgår i modellen – herunder skellet mellem dialogiske og ikke-dialogiske adverbialer. I dette tilfælde er adverbialet kategoriseret som ikke-dialogisk på basis af det leksikalske indhold, som vi (forud for de kvantitative analyser) har bestemt som en tekstuel funktion. Den store tendens til V>Adv-ledstilling kunne imidlertid tyde på at adverbialet snarere har dialogisk – eller anden forgrundssignalerende – funktion i hovedparten af de tilfælde hvor det forekommer i datamaterialet, selvom der hverken er tale om en modalpartikel eller et bandeord. Man kan diskutere om det er tilfældet i et eksempel som (7), hvor informanten omtaler et lydclip med en sprogsprøve der lige er blevet afspillet for ham.

(7) for jeg vil sige num- nummer et at han er i hvert fald langt væk fra mig

Flere tolkninger er mulige, herunder en der blot er argumenterende: ‘selv hvis ikke andet gælder, så gælder det at denne stemmeprøve er langt fra (min vurdering af) mig selv’. Det er dog også muligt at taleren bruger adverbialet dialogisk i den forstand at han implicit sammenligner sin vurdering af sprogsprøven med det mulige modsynspunkt at den er udtryk for en talestil der ligner hans egen. Resultaterne indikerer altså at andre adverbialer end modalpartikler og bandeord har dialogisk betydning – eller alternativt at deres leksikalske indhold på anden måde har en forgrundssignalerende effekt.

3.3. Kontekstuel analyse III. Nu

Som det fremgår af Figur 2, ligger *nu* i den helt modsatte ende af spektret end *i hvert fald*; faktisk står dette adverbial for hovedparten af forskellen mellem skalaens to ender (næsten 3 log odds). *Nu* blev forlods kategoriseret som en modalpartikel (altså som havende en dialogisk funktion; jf. Hansen & Heltoft

2011: 1091),⁵ men den lave tendens til V>Adv-ledstilling kunne tyde på at denne kategorisering ikke stemmer med vores datamateriale.

Et nærmere kig på vores data afslører et overraskende stort antal forekomster af konstruktioner af typen *Hv-ord>Subjekt>nu>V*; jf. eksempel (8-9).

- (8) de snakker sådan bondejysk eller # sønderjysk eller hvad det nu er
- (9) det kan jo godt være svært sådan lige at sidde og tænke sig til hvordan det nu skal lyde

Der er sådan set ikke noget overraskende i at *nu* som modalpartikel kan optræde i ledsætninger med Adv>V-ledstilling – det er helt venteligt eftersom denne ledstilling er umarkeret og derfor bør kunne bruges også i ledsætninger der på anden vis er forgrundet. Imidlertid udgør den nævnte konstruktionstype ikke et overbevisende eksempel på forgrund, snarere tværtimod. I både (8) og (9) er *hv*-sætningerne åbenlyst ikke det vigtigste for taleren. Man kan betragte dem som en slags retorisk spørgsmålsudgave af påhængsudtryk eller *general extenders* (svarende til engelsk “and stuff like that”; jf. fx Dines 1980; Overstreet 1999; Rathje 2009; Tagliamonte & Denis 2010).

GDS omtaler typen som metakommunikation (Hansen & Heltoft 2011: 1571 f.), en udvidelse af Therkelsens ekko-spørgsmål (- Hvad hedder hunden? - Hvad den hedder?; Therkelsen 2007). Sammen med den dialogiske tolkning af *nu* som markering af at et synspunkt er nyt i konteksten (Hansen & Heltoft 2011: 1097), vil vi fortolke dem som signaler for at taleren på dette tidspunkt ikke kan komme i tanke om det rette begreb, den mest præcise beskrivelse eller den fuldstændige opgørelse af relevante kategorimedlemmer. Den dialogiske funktion i sådanne sætninger er at gøre opmærksom på et hul i talerens hukkommelse som tilhøreren inviteres til at udfylde mentalt (dvs. supplere med yderligere eksempler eller bedre betegnelser), men som samtidig – i kraft af ledstillingen – markeres som en ikke-essentiell del af ytringen. At ledsætningen ikke er forgrundet, bekræftes af at samtalepartnerne aldrig eksplicit bidrager med de manglende størrelser i vores datamateriale.

5 *Nu* kan naturligvis også fungere som et tidsadverbial, men sådanne anvendelser er ekskluderet i denne undersøgelse da *nu* i denne betydning normal placeres i sætningens indholdsfelt og således ikke kan bruges til at skelne mellem de to sætningsmønstre.

4. Diskussion

Som det er fremgået af artiklen, spiller sætningsadverbialerne en dobbelt rolle i det danske sprogsystem, og for denne undersøgelse. Dels har de åbenlyst et eget indhold, nogle gange meget abstrakt (som *jo*), andre gange ganske transparent i kraft af de indgående morfemers leksikalske indhold (som *heldigvis*). Dels indgår de i det komplekse tegnsystem for deklarativ vs. neutral ledstilling i dansk i kraft af deres potentielle placering på sætningsadverbialpladsen enten til højre for finittet (V>Adv) eller til venstre (Adv>V). Der er også andre leds placeringer der entydigt markerer deklarativ ledstilling (som når det er noget andet end subjektet der står før finittet, fx *I morgen bliver det regnvejr*), men dem har vi fraregnet i denne undersøgelse af metodologiske årsager (jf. Jensen og Christensen 2013).

Når vi derfor koncentrerer os udelukkende om sætningsadverbialet som signal for ledstillingen i ledsætninger og kun inddrager sætninger der indeholder et sætningsadverbial, forhindrer det selvsagt en undersøgelse af hvorvidt sætningsmønsteret så at sige “kommer først” med sit betydningsindhold (forgrund vs. non-forgrund) og sætningsadverbialerne blot skal være i overensstemmelse hermed, semantisk set, eller om det er tilstedeværelsen af et sætningsadverbial der udløser tolkningen som forgrund. Vi kan heller ikke sige om ledsætninger der indeholder et sætningsadverbial, generelt oftere er forgrundet end ledsætninger uden et sætningsadverbial, selvom vi ikke mener at det er usandsynligt sætningsadverbialers funktion taget i betragtning. Inden for rammerne af en undersøgelse som denne kan man ikke komme svaret nærmere end vi har forsøgt ved at tage højde for sætningsadverbialernes eget indhold. Resultaterne viser dog klart at ledstillingen har en betydning uafhængigt af hvilket sætningsadverbial som anvendes, eftersom de faste faktorer (der er valgt fordi vi anser dem for at afspejle ledsætningens “forgrundethed”) har tydelige og statistisk signifikante effekter også når den statistiske model tager højde for de enkelte sætningsadverbier som unikke tekststrengene (den tilfældige, *random*, faktor Fulladverbial). For at afklare med sikkerhed om adverbialerne også i sig selv i større eller mindre grad har en forgrundseffekt, ville det kræve at man udførte en undersøgelse der tog sætningsadverbialet (herunder også muligheden for nul) som den afhængige faktor, evt. med ledstillingen som en af de uafhængige faktorer.

Vi antager at også ledsætninger hvor ledstillingen *ikke* kan afklares (fordi de har subjektet som første led og ikke indeholder noget sætningsadverbial),

vil være enten forgrund eller baggrund i forhold til deres matrixsætning. I disse tilfælde – som ifølge vores data udgør hele 75 % af alle ledsætninger i dansk talesprog – vil der så være andre ting der kan vise om en ledsætning er forgrundet. Helt oplagt kan der være intonationsmæssige signaler, men man kan også sagtens forestille sig at der vil være en større gruppe komplekse sætninger hvor det alene er konteksten der afgør om matrix- eller ledsætning må fortolkes som indeholdende den vigtigste information. Det kræver yderligere undersøgelser før vi kan sige noget om det.

5. Konklusion

Undersøgelsen af ledstilling i nominale ledsætninger i dansk talesprog understøtter hypotesen om at V>Adv-ledstilling anvendes som forgrundssignal. *Mixed effects*-analyserne af en række sproglige og ikke-sproglige faktorer viser at sætningsadverbialet spiller en vigtig rolle, ikke alene mht. at fungere som signal for forskellen mellem de to ledstillinger, men også på den måde at dialogiske adverbialer (dvs. modalpartikler og bandeord) i sig selv fungerer som forgrundssignaler og således disponerer den ledsætning de forekommer i, for V>Adv-ledstilling. Med andre ord kan adverbialernes symbolske indhold forstærke den funktion de har som blot og bart signal for en særlig ledstilling.

Appendiks

	Level	Estimate	p
Intercept		-0.7555	0.000677
AdvType	Dialogic	2.3846	0.000100
Position	Initial	-1.8461	0.031354
MatrixPredType	Causative	-1.4772	0.007672
	Cog	0.4758	0.003024
	Com	1.2664	3.77e-15
	Factive	-1.5097	1.74e-06
	Semifactive	0.9620	1.33e-07
MatrixAdvType	Dialogic	-0.1240	non-sig
	Negation	-1.0190	0.000125
	Other	0.1326	non-sig
Number of observations: 1979, Participants: 89, Fulladverbials: 168			
Random effects:			
Participant (intercept), Variance 0.20701, Std. deviation 0.45498			
Fulladverbial (intercept), Variance 1.41705, Std. deviation 1.19040			
The goodness of fit of the model is good with a concordance statistic C of 0.8592429 and a Somers' D _{xy} of 0.7184858			

Henvisninger

- Aelbrecht, L.; L. Haegeman & R. Nye (2012). *Main Clause Phenomena*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Bentzen, K. (2010). Exploring embedded main clause phenomena: The irrelevance of factivity and some challenges from V2 languages, *Theoretical Linguistics* 36(2/3), 163–172.
- Boye, K. & P. Harder (2007). Complement-taking predicates: Usage and linguistic structure, *Studies in Language* 31(3), 569–606.
- Baayen, R.H. (2008). *Analyzing Linguistic Data*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Christensen, T.K. (2007). *Hyperparadigmer – en undersøgelse af paradigmatiske samspil i danske modusystemer*. Roskilde Universitetscenter.
- Christensen, T.K. & L. Heltoft (2010). Mood in Danish, i B. Rothstein & R. Thieroff (red.) *Mood in the Languages of Europe*, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 85–102.
- Cinque, G. (1999). *Adverbs and functional heads*. Oxford: Oxford University Press.
- Cristofaro, S. (2003). *Subordination*. Oxford: Oxford University Press.
- Davidsen-Nielsen, N. (1996). Discourse particles in Danish, i E. Engberg-Pedersen, et al. (red.) *Content, Expression and Structure. Studies in Danish functional grammar*, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 283–314.
- Diderichsen, P. (1974). *Elementær dansk grammatik* (3. udg.). København: Gyldendal.
- Dines, E.R. (1980). Variation in Discourse: “And Stuff like That”. *Language in Society* 9(1), 13–31.
- Ernst, T.B. (2002). *The syntax of adjuncts*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gregersen, F. (2009). The data and design of the LANCHART study, *Acta Linguistica Hafniensia* 41, 3–29.
- Hansen, E. & L. Heltoft (2011). *Grammatik over det Danske Sprog*. København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab.
- Hengeveld, K. (1997). Adverbs in functional grammar, i G. Wotjak (red.) *Toward a functional lexicology*, Frankfurt am Main: Peter Lang, 121–136.
- Heycock, C. (2007). Embedded root phenomena, i M. Everaert & H. van Riemsdijk (red.) *The Blackwell Companion to Syntax*, Malden: Blackwell Publishing, 174–209.
- Heycock, C.; A. Sorace & Z.S. Hansen (2010). V-to-I and V2 in subordinate clauses: an investigation of Faroese in relation to Icelandic and Danish, *Journal of Comparative German Linguistics* 13, 67–97.

- Heycock, C., et al. (2011). Residual V-to-I in Faroese and its lack in Danish: detecting the final stages of a syntactic change, *Working papers in scandinavian syntax* 87, 137–165.
- Hooper, J.B. & S.A. Thompson (1973). On the applicability of root transformations, *Linguistic Inquiry* 4(4), 465–497.
- Jensen, T.J. (2011). Ordstilling i ledsætninger i moderne dansk talesprog, *Ny Forskning i Grammatik* 18, 123–150.
- Jensen, T.J. & T.K. Christensen (2013). Promoting the demoted: The distribution and semantics of “main clause word order” in spoken Danish complement clauses, *Lingua* 137, 38–58.
- Julien, M. (2007). Embedded V2 in Norwegian and Swedish, *Working papers in scandinavian syntax* 80, 103–161.
- Kiparsky, P. & C. Kiparsky (1971). Fact, i D.D. Steinberg & L.A. Jakobovits (red.) *Semantics An interdisciplinary reader in philosophy, linguistics and psychology*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Krylova, E. (2005). Epistemisk polyfoni i danske modalpartikler, *Sproglig polyfoni. Arbejdsrapporter* 4, 75–87.
- Overstreet, M. (1999). *Whales, Candlelight, and Stuff Like That. General Extenders in English Discourse*. Oxford: Oxford University Press.
- Rathje, M. (2009). *og sådan noget* - et ungdomssprogligt fyldudtryk?, *Nyt fra Sprognævnet* 1, 1–7.
- Simons, M. (2007). Observations on embedding verbs, evidentiality, and presupposition, *Lingua* 117(6), 1034–1056.
- Tagliamonte, S.A. & R.H. Baayen (2012). Models, forests, and trees of York English: Was/were variation as a case study for statistical practice, *Language Variation and Change* 24(02), 135–178.
- Tagliamonte, S.A. & D. Denis (2010). The stuff of change: General extenders in Toronto, Canada, *Journal of English Linguistics* 38(2).
- Therkelsen, R. (2004). Polyfoni som sproglig begrebsramme og som redskab i tekstanalysen, *Sproglig polyfoni. Arbejdsrapporter* I, 79–109.
- Therkelsen, R. (2007). Spørgsmålgentagelse. Et polyfont fænomen i dansk, i R. Therkelsen; N.M. Andersen & H. Nølle (red.) *Sproglig polyfoni. Tekster om Bachtin og ScaPoLine*, Århus: Aarhus Universitetsforlag, 361–372.
- Thompson, S.A. (2002). Object Complements and Conversation, *Studies in Language* 26.

- Thompson, S.A. & A. Mulac (1991). The discourse conditions for the use of the complementizer *that* in conversational English, *Journal of Pragmatics* 15(3), 237–251.
- Vikner, S. (1995). *Verb movement and expletive subjects in the Germanic languages*. New York: Oxford University Press.
- Wiklund, A.-L., et al. (2009). On the distribution and illocution of V2 in Scandinavian *that*-clauses, *Lingua*(119), 1914-1938.

